

Les sentències del Tribunal Europeu de Drets Humans i els seus efectes

• 27 de novembre del 2018 a les 20,00 h
• A 2/4 de 8 del vespre a la seu del Col·legi d'Advocats, Andorra la Vella
Amb la col·laboració del Col·legi d'Advocats d'Andorra

*Josep Casadevall i Medrano*¹

Advocat i exjutge i vicepresident del Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH) per Andorra a Estrasburg (1996-2015)

▲ Currículum

(Girona, 1946)

Nacionalitat i residència andorrana.

Llicenciat en Dret (Madrid-UNED, 1978).

Degà del Col·legi d'Advocats d'Andorra (gener 1993-març 1996).

Professor tutor de Dret Romà i de Dret Penal a la UNED, la Seu d'Urgell (1985-1998).

Jutge del Tribunal Europeu de Drets Humans a Estrasburg (TEDH) (del març de 1996 a 2015).

President de la Secció III del TEDH (a partir del febrer de 2008).

Vicepresident del TEDH (novembre 2011-octubre 2015).

Actualment, advocat i conferenciant.

Autor de nombrosos articles en matèria de drets humans i llibertats fonamentals.

Autor del llibre *El Convenio europeo de derechos humanos, el Tribunal de Estrasburgo y su jurisprudencia* (2a versió en castellà). Editorial Tirant lo Blanch, València, 2012.

Introducció

1. L'article 46.1 del Conveni europeu de drets humans disposa :

“Les Altes Parts contractants es comprometen a sotmetre's a les sentències definitives dictades pel TEDH en els litigis en què siguin part”.

Les sentències dictades per les sales (de set jutges) esdevenen definitives transcorreguts tres mesos comptats des de la data de la notificació si cap de les parts no ha formulat petició de reenviament a la Gran Sala.² Les sentències dictades per la Gran Sala (disset jutges) són fermes i executives a partir del seu pronunciament. La sentència és adoptada per majoria dels jutges efectius de la Sala o la Gran Sala³ i, si no hi ha unanimitat, els que no han votat amb la majoria poden expressar llur opinió separada, dissident en tot o en part, o bé concordant.⁴ Un cop esdevenen fermes, les sentències són trameses al Comitè de Ministres del Consell d'Europa, que vetlla per a la seva execució.⁵

2. La sentència del TEDH és declarativa i s'imposa a l'Estat que ha estat part en un cas concret⁶ (és l'*autoritat de la cosa jutjada*) sense perjudici dels efectes indirectes envers totes les altres parts contractants. Com que la motivació de la decisió suposa sempre la interpretació i l'aplicació judicial del dret que emana del Conveni podem parlar d'una mena d'efectes de caràcter relatiu *erga omnes* (pel fet de l'*autoritat de la cosa interpretada*). Així, la jurisprudència que resulta de la interpretació dels drets i les llibertats garantits pel Conveni forma un tot amb les seves disposicions.

3. Per raó de la responsabilitat internacional assumida pels estats part del Conveni, la sentència que constata una violació comporta, en primer lloc, l'obligació de posar fi a la situació constitutiva de la violació i, seguidament, l'obligació de reparar-ne els seus efectes i d'adoptar les mesures pertinents per evitar-ne la reproducció.

4. Òbviament, la solució prioritària és la *restitutio in integrum*, és a dir, restaurar la situació anterior talment com si la violació no s'hagués produït, però això no sempre és fàcil i sovint és impossible. A tal fi, en funció del fet constitutiu de la violació i del dispositiu de la sentència, l'Estat condemnat pot adoptar disposicions administratives, jurisdiccionals o legislatives, les quals poden ser de caràcter individual o bé de caràcter general.

5. El TEDH ha reiterat que l'Estat demandat responsable d'una violació ha d'adoptar les disposicions pertinents en el seu ordre intern, generals o individuals, per tal de posar fi a la violació constatada i esborrar-ne les conseqüències en la mesura que sigui possible, amb el ben entès que el Govern té la llibertat de triar els mitjans que consideri més adequats per complir l'obligació derivada de l'article 46 del Conveni, sempre que els mitjans siguin compatibles amb les conclusions contingudes en la sentència.⁷

Mesures de caràcter individual

6. La mesura idònia per reparar una violació consisteix, sens dubte, en la reobertura o la revisió del procediment judicial intern, sobretot quan, en certs casos, aquesta és l'única via que pot permetre realment una *restitutio in integrum*. No podem ignorar, però, les conseqüències que una revisió pot comportar envers tercers, sobretot en matèria de dret civil. En el camp penal la qüestió sembla menys complexa (sense oblidar tampoc la situació d'eventuals coacusats i la de les víctimes).

7. Si es tracta de la constatació d'una violació que ha incidit en la imposició d'una pena de privació de llibertat que el condemnat continua purgant, la revisió del procediment judicial intern pot permetre de tornar a jutjar a la persona amb totes les garanties del dret al procés degut i imposar-li la pena que li hauria correspost si la violació del Conveni no s'hagués produït.⁸ En tot cas, la sola indemnització econòmica a una persona que continua privada de llibertat, una volta que el TEDH ha constatat que no se li ha garantit el dret a un judici equitable, mai no pot constituir una reparació suficient.

8. Després de la recomanació del Comitè de Ministres del Consell d'Europa als estats membres, del 19 de gener 2000, la possibilitat de reobertura o revisió del procediment nacional, tant si és amb una base legislativa com si és només jurisprudencial, avui ja figura prevista en més d'una vintena d'estats membres, sobretot en matèria penal, i es poden citar alguns precedents de reobertura que han comportat l'absolució de la persona interessada, la reducció de la pena imposada, la cancel·lació d'antecedents penals o bé simplement la confirmació de la condemna i de la pena en tots els seus aspectes.⁹ Andorra ha inclòs aquesta possibilitat de judici de revisió amb la recent inclusió de l'article 30 bis en la Llei transitòria de procediments judicials. Que jo sàpiga, no s'ha estrenat.

9. Poden ser mesures de caràcter individual el fet de no portar a execució una determinada decisió, sigui sancionadora o prohibitiva, l'anul·lació de la decisió o bé la reducció d'una pena o d'una sanció imposada. També es pot tractar d'actes de caràcter positiu, com atorgar una llicència o un permís anteriorment denegat, autoritzar una inscripció en un registre, reintegrar un funcionari en el seu lloc de treball o –fins i tot– atorgar un permís de sojorn i evitar l'expulsió d'un estranger.¹⁰ Les mesures individuals que es poden adoptar per fer cessar una violació i esborrar-ne les conseqüències, en la mesura que sigui possible, depenen de la naturalesa de la violació i de la situació particular en què es troba el demandant.

10. D'uns anys ençà, el TEDH, bo i reiterant el caràcter declaratiu de les seves sentències i la llibertat de l'Estat d'adoptar les disposicions que estimi més idònies per complir les seves obligacions convencionals, en constatar determinades vulneracions de drets protegits per l'article 6, ha volgut avançar una mica més i indicar a l'Estat demandat (particularment a l'atenció del Comitè de Ministres) les mesures que considera més apropiades per fer cessar la violació i reparar-la. Així, en la sentència *Gençel c. Turquia*, digué :

"Quan el Tribunal conclou que la condemna d'un demandant ha estat pronunciada per un tribunal que no era independent i imparcial de conformitat amb l'article 6.1, considera que en principi el redreçament més apropiat fora de tornar a jutjar al demandant en temps útil per un tribunal independent i imparcial."¹¹

11. Aquesta apreciació la va reiterar en resolucions posteriors i va quedar confirmada per la Gran Sala en la sentència *Ocalan c. Turquia* en dir que quan una persona ha estat condemnada per un tribunal que no té les condicions d'independència i d'imparcialitat exigides pel Conveni, un nou procés o la reobertura del precedent "...a petició de la part demandant..." representa en principi un mitjà adequat per redreçar la violació constatada.¹² També la trobem en la sentència *Otegi Mondragón c. Espanya* en la qual es declara una violació de l'article 6 per manca d'imparcialitat de la Sala que va jutjar i condemnar el demandant.¹³ Aquesta nova apreciació consistent a indicar al Govern mesures de caràcter individual no havia anat més enllà d'un

obiter dictum. En efecte, en els afers esmentats, el TEDH tracta d'aquestes mesures en la part expositiva de la sentència, en el marc de l'aplicació de l'article 41 del Conveni, però no recull aquesta conclusió en el dispositiu de la decisió.¹⁴

12. En canvi, en l'afet *Assanidze c. Geòrgia*, en què el demandant es trobava arbitràriament detingut des de feia més de tres anys malgrat una sentència absolutòria definitiva de darrera instància, el TEDH va fer un pas endavant i després de valorar que la natura de la violació constatada (article 5.1) no permetia una altra solució reparadora que no fos la posada en llibertat del demandant, en el punt 14 a) de la part dispositiva de la sentència diu que :

"En aquestes condicions, tenint en compte les circumstàncies particulars del cas i la necessitat urgent de posar fi a la violació dels articles 5.1 i 6.1 del Conveni, el Tribunal considera que pertoca a l'Estat demandat d'assegurar la posada en llibertat del demandant en el termini més breu."¹⁵

13. En la mateixa línia, en l'afet *Ilaşcu i altres c. Moldàvia i Rússia*, on es tractava també d'unes persones detingudes il·legalment –durant més de deu anys– en violació dels articles 5 i 6 del Conveni, el TEDH analitza també el problema de les mesures que cal adoptar en la part expositiva¹⁶ però, en el punt 22 de la part dispositiva, decideix expressament que:

"Els estats demandats han de prendre totes les mesures necessàries per tal de posar fi a la detenció arbitrària dels demandants, encara encarcerats, i assegurar llur posada en llibertat".

De la mateixa manera es reproduïx en la sentència *Del Rio Prada c. Espanya*, coneguda com la *sentència de la doctrina Parot*¹⁷ i encara en la recent sentència *Selahattin Demirtas c. Turquia*, que tracta, entre altres greuges, de la presó provisional d'un diputat.¹⁸ En ambdós casos els demandants es trobaven en situació de privació de llibertat.

14. Aquestes decisions han constituït sens dubte un avenç important per com el TEDH, en consideració a la violació constatada, indica les mesures concretes de caràcter individual que li semblen més adequades per fer cessar la il·legalitat. Aquest avenç també l'ha fet quan es tracta de mesures de caràcter general necessàries per posar fi a situacions de violacions continuades o violacions sistèmiques, degudes a disfuncions o defallències estructurals en alguns sistemes judicials.

Mesures de caràcter general

15. Aquestes poden consistir en reformes o modificacions legislatives, particularment en el camp de les garanties processals, del dret penal substantiu, del règim penitenciari, del dret civil,¹⁹ i fins i tot esmenes constitucionals.²⁰ Poden consistir també en l'adopció de reglamentacions o instruccions de caràcter disciplinari, per evitar pràctiques o corrupteles administratives contràries a la legalitat interna o a les garanties convencionals o en el fet de proveir de més mitjans, materials i humans, determinats serveis públics.

Altrament, com que el jutge nacional és el destinatari natural del Conveni i de les sentències que se'n deriven, certes mesures correctores poden resultar de canvis d'orientació jurisprudencial en la mesura en què els jutges i tribunals nacionals, en una interpretació innovadora del dret intern, tenen els recursos per evitar la repetició de situacions contràries al Conveni.

Procediment dit de sentència pilot

16. En la seva sessió del 12 de maig de 2004, el Comitè de Ministres va adoptar una resolució

per la qual invitava el TEDH a identificar, en les sentències en les quals constata una violació del Conveni, l'origen de qualsevol problema estructural subjacent, per tal d'ajudar els estats a trobar la solució adequada i facilitar al Comitè de Ministres el control de l'execució de les sentències.²¹

17. El tribunal va reaccionar sense fer-se esperar i va considerar que la recomanació del Comitè de Ministres era aplicable a qualsevol situació constitutiva de violacions repetitives i a gran escala (en funció del nombre de persones afectades), a resultes de mancances o disfuncions sistemàtiques en l'ordre judicial de determinats estats²² i que comporten la presentació continuada de demandes a Estrasburg. Va evidenciar que el fet de declarar violacions individuals, de repetir cada cop el mateix missatge i d'atorgar una satisfacció equitativa cas per cas no soluciona el fons del problema.

18. Fruit de la reacció ho fou la sentència *Broniowski c. Polònia* (qualificada de *sentència pilot*), que tracta de la situació endèmica de mal funcionament del sistema judicial polonès. Es tracta del règim d'indemnització del perjudici sofert pels propietaris de béns immobles (a l'altra banda del riu Boug) que es van veure obligats a abandonar-los l'any 1944, acabada la guerra. Els demandants²³ no havien rebut mai les compensacions que l'Estat s'havia obligat a abonar-los. La sentència fa al·lusió directa a les mesures que ha d'adoptar el Govern per resoldre definitivament el problema i evitar d'una vegada per a totes que les llacunes en el dret i la pràctica interna continuïn essent causa de la mateixa violació.²⁴

19. Pel fet de tractar-se d'una *sentència pilot*, la constatació de la violació va més enllà del cas individual i pretén resoldre el fons d'una qüestió molt més complexa atès el nombre de persones afectades. El TEDH decideix suspendre l'examen de tots els afers pendents contra Polònia relatiu a la mateixa causa²⁵ a l'espera de les disposicions de caràcter general que adopti el Govern, i en la part dispositiva de la sentència diu:

"3. Que la violació constatada resulta d'un problema estructural lligat al mal funcionament de la legislació i de la pràctica internes ocasionat per l'absència d'un mecanisme efectiu que permeti la posada en pràctica del dret dels demandants afectats per béns abandonats més enllà del Boug";

"4. Que l'Estat demandat ha de garantir, mitjançant les mesures legals i administratives apropiades, la posada en pràctica del dret patrimonial en qüestió per als altres demandants afectats per béns abandonats més enllà del Boug o, si és el cas, atorgar-los el rescabament equivalent, de conformitat amb els principis de protecció dels drets patrimonials enunciats a l'article 1 del Protocol núm. 1".

I diu també que l'aplicació de l'article 41 no es troba en situació de ser resolta, i per això decideix ajornar-la i atorga un termini de sis mesos a les parts amb vista a un eventual arranjament amistós.²⁶

20. L'afer *Hutten-Czapska c. Polònia* analitza els problemes derivats del sistema polonès del control de les rendes dels habitatges, del qual resulta que els ingressos en concepte de lloguers que reben nombrosos propietaris arrendadors no són suficients per cobrir el manteniment dels immobles i pagar-ne els impostos que graven la propietat, el TEDH (ara en formació de Sala) es remet a *Broniowski*²⁷ amb les mateixes consideracions i abast,²⁸ i adopta conclusions semblants en els punts 2 i 3 de la part dispositiva de la sentència.

21. Més recentment encara, en el cas *Xenides-Arestis c. Turquia*, relatiu al problema d'accés de persones grecoxipriotes a llurs propietats situades al nord de l'illa de Xipre, en l'autoanomenada

República Turca del Nord de Xipre, el tribunal fa notar que té pendents d'examen unes 1.400 demandes que plantegen el mateix greuge, considera que l'Estat demandat ha d'establir i aplicar un remei efectiu que permeti redreçar les violacions identificades i constata una violació de caràcter continuat dels articles 8 i 1 del Protocol núm. 1, i en l'apartat 5è del dispositiu de la sentència precisa que:

*"L'Estat demandat ha d'aplicar un remei que asseguri la protecció efectiva dels drets que garanteix el Conveni en els seus articles 8 i 1 del Protocol núm. 1 en relació amb la present demanda i també respecte a totes les demandes similars que es troben pendents davant del Tribunal. El remei ha d'estar disponible dins dels tres mesos subsegüents a la data de notificació d'aquesta sentència i la reparació ha de tenir lloc durant els tres mesos que seguiran."*²⁹

Satisfacció equitable

22. Quan la *restitutio* o la reparació no sembla possible o suficient mitjançant l'adopció d'alguna de les mesures individuals o generals, llavors el TEDH pot, si escau, decidir que l'Estat aboni al demandant una indemnització econòmica compensatòria per danys materials i/o danys morals.³⁰ El principi que preveu la possibilitat d'atorgar una satisfacció equitable, a condició que el demandant n'hagi formulat la demanda expressa en el moment processal oportú,³¹ resulta de l'article 41 del Conveni :

"Si el Tribunal declara que hi ha hagut violació del Conveni o dels seus protocols, i si el dret intern de l'Alta Part contractant només permet fer desaparèixer les conseqüències d'aquesta violació d'una manera imperfecta, el Tribunal atorga a la part perjudicada, si escau, una satisfacció equitable."

23. La compensació a títol de satisfacció equitable pot abastar els danys materials (*damnum emergens* i *lucrum cessans*), els danys morals (*pretium doloris*), els honoraris d'advocats, els de pèrits i altres despeses eventuals que hagi hagut de suportar el demandant com a conseqüència directa de la violació declarada i de les actuacions que hagi emprès per redreçar-la.

24. Cal assenyalar el fet que la quantificació dels diferents conceptes relatius a la satisfacció equitable constitueix un verdader maldecap per a les sales. Si es verifica la jurisprudència al llarg del temps, es poden constatar punts de vista diferents i fins i tot una certa incoherència en els criteris d'aplicació de l'article 41. Es pot entendre si es té en compte el grau de subjectivisme que comporta calibrar danys morals i la dificultat d'establir principis que permetin fixar i ponderar valoracions econòmiques que s'han de materialitzar després en una diversitat d'estats amb nivells econòmics tan dispers entre ells.³² En diverses ocasions, el tribunal s'ha plantejat la conveniència de crear una divisió especialitzada en l'aplicació de l'article 41, per formular en cada cas una proposta no vinculant que sens dubte facilitaria en gran manera el treball dels jutges. La qüestió ha reaparegut recentment i segueix oberta.

Danys materials

25. En primer lloc, cal que quedi clarament establert el nexa causal entre la violació considerada i el dany material al·legat i, després, que el quàntum pretès quedi suficientment acreditat. Són condicions que en la majoria dels casos no es donen. Sovint el TEDH es limita a constatar la inexistència de relació de causalitat entre la violació declarada i els fets que la motiven o entre

la violació i el dany material pretesament sofert, i defuig qualsevol especulació sobre quin hauria estat el desenllaç del procediment si s'hagués seguit de conformitat amb el Conveni³³ o sobre els resultats que s'haurien pogut produir (guanys) o que suposadament no s'haurien produït (danys) si la violació no hagués tingut lloc.

En la pràctica, la violació de l'article 1 del Protocol addicional (número 1), que protegeix el dret a la propietat i a l'ús dels béns, tot i les dificultats de valoració que gairebé sempre es plantegen, és la que més sovint dona lloc a atorgar una indemnització en concepte de danys materials.

Danys morals

26. En canvi, el TEDH és netament menys exigent pel que fa als danys morals. Aquests, entesos com la conseqüència d'un patiment, d'una ansietat, angoixa o frustració que el simple constatat de violació no pot compensar (i dels quals difícilment es pot exigir prova), els estima i atorga sovint. Ara bé, més enllà de les pretensions del demandant, els quantifica sempre amb moderació.³⁴ A partir d'una sentència dictada contra Portugal l'any 2000, que tracta de la durada excessiva d'un procediment civil, es considera que una persona jurídica, concretament una societat anònima, pot patir danys morals que mereixen ser indemnitzats. El cert és que la distinció entre danys materials i danys morals no és sempre nítida.³⁵ Quan es tracta de violacions dites de procediment resultant de males pràctiques o corrupteles processals, de més en més el TEDH sol emprar la fórmula que:

"La constatació de la violació de l'article [...] del Conveni constitueix per se una satisfacció equitable suficient per al dany moral al·legat".³⁶

27. Si es tracta d'una violació de l'article 5 (dret a la llibertat), en algunes sentències ha considerat que només correspon acordar una satisfacció equitable pel perjudici moral, quan aquest perjudici resulta d'una privació de llibertat que el demandat no hauria hagut de suportar si s'hagués beneficiat de les garanties previstes a l'article 5 del Conveni.³⁷ És a dir, quan el fet constitutiu de la violació no té cap incidència aparent en la mesura de privació de llibertat imposada al demandant, la constatació de la violació ja constitueix una satisfacció equitable suficient. Opinió no sempre compartida per tots els jutges de la sala.

Honoraris d'advocat i despeses processals

28. Aquest apartat comprèn els honoraris i les despeses que el demandant ha hagut de suportar per tal de prevenir o redreçar una violació declarada pel TEDH. No només els costos resultants de portar l'afer a Estrasburg, sinó també els dels procediments que s'han seguit davant les jurisdiccions nacionals. El que importa és que es tracti d'honoraris i despeses derivats de les violacions constatades, que es justifiquin, que siguin raonables i que el demandant els hagi abonat o bé tingui l'obligació d'abonar-los.³⁸

29. El TEDH sol dir que, d'acord amb l'article 41, només estima el reemborsament de les despeses i costes que la persona interessada acredita que s'han anticipat realment i necessària i que no excedeixin d'un import raonable.³⁹ Quan les minutes presentades semblen excessives (normalment el govern demandat ja s'hi haurà oposat), el tribunal en fa una valoració al seu criteri considerant la complexitat de l'afer, les actuacions de l'advocat⁴⁰ i el nivell de vida del seu lloc de residència. Dins del concepte *despeses* s'hi pot incloure la traducció de documents, les

despeses de viatge i allotjament (si hi ha hagut una audiència a Estrasburg) i, eventualment, dictàmens pericials considerats necessaris.

30. A la quantitat atribuïda en concepte d'honoraris professionals s'hi ha d'afegir tot impost o taxa sobre el valor afegit que –en el domicili fiscal de l'advocat– pugui gravar la minuta, i se n'ha de deduir, si és el cas, l'import que el demandat hagués percebut del Consell d'Europa en concepte d'assistència judicial.⁴¹ Els quàntums finalment atorgats en concepte de satisfacció equitable produeixen interessos moratoris a partir del tercer mes comptat des de la data de fermesa de la sentència i fins a la data del pagament efectiu. La pràctica seguida des de l'adopció de l'euro és de majorar els imports deguts amb un interès simple igual al tipus marginal de préstec del Banc Central Europeu, augmentat en tres punts de percentatge, aplicable durant el termini de la mora.⁴²

Ajornament de l'aplicació de l'article 41

31. Una altra situació es produeix quan, per bé que formulada en temps i forma la demanda de satisfacció equitable, la necessitat de més elements d'informació de caràcter tècnic o pericial, la possibilitat que es produeixi un fet que pot resultar essencial per a la reparació de les conseqüències de la violació o encara la conveniència d'atorgar a les parts un termini addicional que els pugui permetre assolir una solució amistosa, aconsellen no adoptar una decisió immediata en la matèria.⁴³ De vegades s'ajorna a demanda d'una de les parts.⁴⁴ En tal cas, el TEDH diu que la qüestió de l'article 41 no es troba en situació de poder ser resolta en la mateixa sentència i la reserva per a un estadi ulterior.

32. Llavors faculta la presidència de la sala per fixar-ne el procediment i atorga un termini de sis mesos a les parts per tal que formulin llurs observacions sobre aquesta qüestió i, si és el cas, informin d'un eventual arranjament amistós. Al seu moment, el tribunal dictarà una sentència posterior (limitada a l'aplicació de l'article 41), sigui per constatar i homologar l'arranjament amistós al qual hagin pogut arribar les parts, sigui per fixar definitivament els imports indemnitzatoris que estimi pertinents i equitables.⁴⁵

33. En el ja comentat afer *Broniowski c. Polònia*, després de l'ajornament de l'aplicació de l'article 41 per les raons ja exposades, el TEDH va dictar una segona sentència, en la qual: a) homologa l'arranjament amistós al qual han arribat les parts respecte a la qüestió litigiosa (mesures individuals), i b) constata que el Govern polonès ja ha procedit a una primera modificació legislativa el juliol de 2005 i accepta el seu compromís d'adoptar al més aviat possible, pel que fa al dret i a la pràctica interna dels mecanismes d'indemnització, les disposicions necessàries per resoldre definitivament el problema de tots els demandants afectats per béns abandonats més enllà del riu Boug (mesures generals).⁴⁶

Execució de la sentència

34. El seguiment i el control de l'execució de les sentències definitives del TEDH, com ja s'ha dit, és competència del Comitè de Ministres, segons ho disposa l'apartat 2 de l'article 46 del Conveni. El TEDH acaba la seva funció jurisdiccional amb la notificació de la sentència a les parts i la seva tramesa al Comitè de Ministres. Aquest, en la seva tasca, és assistit pels seus serveis jurídics i pel servei d'execució de les sentències de la Direcció de Drets Humans del Consell d'Europa.

35. Dins del Comitè de Ministres els estats representats fan entre ells una mena de passament de comptes, en què cada un s'ha de justificar i explicar davant dels altres. Es tracta d'una assumptió col·lectiva de responsabilitat, instrumentada en la pressió política i moral que els governs poden exercir entre ells i particularment quan n'hi ha un que no es conforma a les regles del joc.

36. El procés de seguiment i verificació de l'execució de les sentències que abasta les mesures individuals, les generals i la satisfacció equitativa és força complex i no s'escapa de dificultats evidents.⁴⁷ Sovint, perquè el TEDH s'ha limitat a constatar la violació i en la seva tradicional actitud de prudència no ha estat prou explícit a l'hora d'indicar les mesures que convindria adoptar per reparar la infracció i evitar que es reproduïxi.

37. El procediment seguit pel Comitè de Ministres és regulat en el seu reglament d'aplicació de l'article 46 del Conveni.⁴⁸ Aquest, ultra la inscripció de cada afer a l'ordre del dia, les demandes d'informació i els anomenats intervals de control, estableix resolucions provisionals durant el procés d'execució i una resolució final una volta el Comitè de Ministres conclou que l'Estat ha adoptat totes les mesures indicades i s'ha conformat a la sentència.⁴⁹

38. Globalment el sistema funciona i, salvades algunes excepcions,⁵⁰ les sentències s'han executat dins de terminis que es poden estimar acceptables,⁵¹ però no es pot amagar que el creixent nombre de decisions en tràmit d'execució (que són milers), moltes de tipus repetitiu o clòniques, dificulta cada cop més la tasca, comporta l'adopció de nombroses resolucions provisionals i fa trontollar la confiança en el sistema. Aquesta saturació explica que el Comitè de Ministres durant aquests darrers anys hagi formulat diverses recomanacions adreçades als estats membres, no només per facilitar l'execució de les sentències, sinó també, i sobretot, com a prevenció per evitar les violacions, i si hi ha hagut violació, perquè sigui reparada degudament en l'àmbit intern i es mantingui així el caràcter subsidiari del control convencional.

39. Entre les dites recomanacions destaquem les següents:

- sobre la revisió o la reobertura a escala nacional de procediments judicials subsegüents a una sentència del TEDH, possibilitat de la qual hem parlat abans;⁵²
- sobre la publicació i la difusió del Conveni i de la jurisprudència del TEDH dins dels estats membres;⁵³
- sobre l'ensenyament del Conveni i la jurisprudència del TEDH en l'àmbit universitari i en el de la formació professional, per promoure l'educació i la sensibilització en els drets humans en tots els sectors de la societat i particularment en el de les professions jurídiques;⁵⁴
- sobre la verificació en els estats membres de la compatibilitat dels projectes de llei, de les lleis vigents i de les pràctiques administratives, amb les normes establertes pel Conveni;⁵⁵
- sobre la conveniència de millorar els recursos interns o d'establir-los, en el sentit que n'hi hagi i que siguin efectius, per tal com el Conveni és part de l'ordenament jurídic intern de cada estat,⁵⁶ i encara
- sobre la conveniència d'aprofundir en la possibilitat de concloure arranjaments amistosos en els afers sotmesos al TEDH.⁵⁷

40. L'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa també pot dir la seva en la matèria i constitueix una força moral i política suplementària, amb funcions de vigilància. Recull periòdicament la informació pertinent i en una de les quatre sessions anuals en què es reuneix

inclou a l'ordre del dia la qüestió de l'execució de les sentències del Tribunal. En col·laboració amb el Comitè de Ministres, constata situacions, presenta preguntes orals a la presidència dels delegats dels ministres i demana explicacions a les delegacions nacionals perquè, al seu torn, intervinguin prop de llurs parlaments i autoritats governatives.

41. Arribats aquí, ens podem plantejar dues preguntes :

La primera: i si un Govern refusés rotundament d'executar una sentència? Rarament hi pot haver una oposició manifesta i absoluta, però sí que es pot produir la invocació d'excuses o arguments polítics que poden suposar un refús implícit o encobert. En aquest supòsit el Comitè de Ministres podria recórrer a l'aplicació de l'article 8 de l'Estatut del Consell d'Europa, que preveu la possibilitat d'expulsió d'un Estat membre de l'organització.

És una possibilitat certament remota, però que no s'ha d'excloure; de fet, el Comitè de Ministres la va insinuar per primera vegada en l'afer *Loizidou c. Turquia*.⁵⁸

La segona: la no-execució d'una sentència pot ser constitutiva d'una violació addicional del Conveni, concretament de l'article 46 ?

A priori la resposta hauria de ser afirmativa, però malgrat que aquest greuge li ha estat formulat en més d'una ocasió, el TEDH fins ara ha esquivat la qüestió i ha evitat de pronunciar-se. Mentrestant, en el Protocol núm. 14 es van incloure unes esmenes a l'article 46 del Conveni que obren aquesta possibilitat a instàncies del Comitè de Ministres. Però, fins ara, no tinc coneixement que n'hagi fet ús.

Notes

1- Exjutge i vicepresident del Tribunal Europeu de Drets Humans (1996-2015). Advocat.

2- Article 44 del Conveni.

3- Article 23 del Reglament del Tribunal.

4- Article 45 del Conveni i article 74.2 del Reglament del Tribunal.

5- Article 46.2 del Conveni i article 43.3 del Reglament del Tribunal.

6- En el sentit ampli de la noció d'estat. S'imposa a totes les autoritats nacionals amb independència de la separació de poders.

7- Sentència *Scozzari i Giunta c. Itàlia*, del 13 de juliol de 2000, par. 249.

8- Amb relació a la reobertura de determinats procediments judicials interns subsegüent a una sentència del TEDH, vegeu la recomanació núm. R (2000) 2, del 19 de gener de 2000, del Comitè de Ministres del Consell d'Europa, adreçada als estats membres.

9- Reobertures subsegüents a les sentències dictades en els afers *Unterperthinger c. Àustria*; *Barberà, Messegué i Jabardo c. Espanya*; *Jersild c. Dinamarca*, i *Piersack c. Bèlgica*, entre d'altres. Mereix citació l'afer *Hakkar c. França* (violació de l'article 6 decidida pel Comitè de Ministres en virtut de l'antic article 32 del Conveni, abans de la reforma aportada pel Protocol núm. 11), el qual fou reexaminat després de la promulgació a França de la Llei sobre la protecció de la presumpció d'innocència (núm. 2000/516 del 15 de juny de 2000), que preveu la possibilitat de revisar una condemna penal definitiva si una sentència del TEDH constata una violació dels drets garantits pel Conveni.

10- A tall d'exemple: esborrar antecedents de fitxers policials amb informacions obtingudes en violació del respecte a la vida privada (afer *Amann c. Suïssa*, del 13 de desembre de 2001); registrar una associació el refús de la qual fou declarat contrari a l'article 11 del Conveni (afer *Sidiropoulos c. Grècia*, del 10 de juliol de 1998), o fins i tot reconèixer una església o comunitat religiosa en virtut de l'article 9 del Conveni (afer *Església Metropolitana de Bessaràbia c. Moldàvia*, del 13 de desembre de 2001).

11- Sentència *Gençel c. Turquia*, del 23 d'octubre de 2003, par. 27.

12- Sentència *Ocalan c. Turquia*, del 12 de maig de 2005, par. 210.

13- Sentència *Otegi c. Espanya*, del 6 de novembre 2018, par. 74.

14- Vegeu també la sentència *Sejdovic c. Itàlia*, de l'1 de març de 2006, par. 126. En aquesta, malgrat la decisió adoptada

- per la Sala en la primera sentència, la Gran Sala no estima oportú d'indicar mesures de caràcter general, par. 121 a 124.
- 15- Sentència *Assanidze c. Geòrgia*, del 8 d'abril de 2004, par. 199 a 203.
- 16- Sentència *Ilascu i altres c. Moldàvia i Rússia*, del 8 de juliol de 2004, par. 490.
- 17- Sentència *Del Rio Prada c. Espanya*, del 21 d'octubre 2013, par. 139 i dispositiu.
- 18- Sentència *Selahattin Demirtas c. Turquia*, del 20 de novembre 2018, par. 283 i dispositiu.
- 19- Tres exemples: modificació de la llei relativa a la filiació després de la sentència *Marckx c. Bèlgica*, del 13 de juny de 1979. Despenalització, a Irlanda del Nord, de les relacions homosexuals entre majors de 21 anys –amb consentiment– arran de la sentència *Dudgeon c. Regne Unit*, del 22 d'octubre de 1981. Incorporació al Codi de procediment penal de disposicions reguladores de les escoltes telefòniques després de la sentència *Kruslin c. França*, del 24 d'abril de 1990.
- 20- Dos exemples: el primer amb relació a determinats privilegis exorbitants de la Cambra de Representants, previstos a l'article 34 de la Constitució maltesa, després de la sentència *Demicoli c. Malta*, del 27 d'agost de 1991. El segon, per poder modificar la composició dels Tribunals de Seguretat de l'Estat, regulada en la Constitució turca, després de la sentència *Çiraklar c. Turquia*, del 28 d'octubre de 1998.
- 21- Vegeu R (2004) 3, del 12 de maig de 2004, 114a sessió del Comitè de Ministres del Consell d'Europa.
- 22- Durades excessives dels procediments judicials, no execució de sentències fermes (article 6), condicions de detenció de detinguts i de condemnats (articles 3 i 8), restitució de béns confiscats, indemnització per drets de caràcter patrimonial (article 1 del Protocol núm. 1).
- 23- Segons algunes estimacions podria afectar unes 80.000 persones.
- 24- Sentència *Broniowski c. Polònia*, del 22 de juny de 2004, par. 189 a 194, en la qual es constata una violació de l'article 1 del Protocol núm. 1.
- 25- Par. 198 de la sentència. En aquella data hi havia 167 demandes pendents.
- 26- Punt 5 de la part dispositiva de la sentència. Vegeu seguidament l'apartat 6.9.4 "Ajornament de l'aplicació de l'article 41".
- 27- Sentència *Hutten-Czapska c. Polònia*, del 22 de febrer de 2005, par. 190 a 192, confirmada per la Gran Sala per sentència del 19 de juny de 2006.
- 28- Par. 196 de la sentència.
- 29- Sentència *Xenides-Arestis c. Turquia*, del 22 de desembre de 2005, par. 32, 38, 39, 40, 50 i punt 5è de la part dispositiva.
- 30- Per bé que, en la pràctica, més enllà de les mesures que ha d'adoptar l'Estat per reparar la violació i per evitar la reproducció de situacions semblants, el TEDH sol atorgar al demandant una indemnització econòmica a títol de satisfacció equitable.
- 31- Una volta declarada l'admissibilitat de la demanda, en presentar les observacions sobre el fons. Vegeu l'article 60 del Reglament del Tribunal.
- 32- La diferència de nivell de vida entre Suècia, França o Luxemburg, per exemple, i Romania, Bulgària o Moldàvia és tan abismal que no es poden ni intentar establir comparacions.
- 33- Entre moltes, sentència *Lucà c. Itàlia*, del 27 de febrer de 2001, par. 47 i 48 (però sí que estima l'existència d'un cert perjudici moral i el compensa).
- 34- Entre moltes altres, sentència *Zdanoka c. Letònia*, del 17 de juny de 2004, par. 118.
- 35- Sentència *Comingersoll SA c. Portugal*, del 6 d'abril de 2000, par. 31 a 37.
- 36- Entre moltes altres, sentència *Morris c. Regne Unit*, del 26 de febrer de 2002, par. 95 a 98.
- 37- Sentència *Nikolova c. Bulgària*, del 25 de març de 1999, par. 76.
- 38- Sentència *Zdanoka c. Letònia*, del 17 de juny de 2004, par. 121 a 123.
- 39- Entre altres, sentència *Nikolova*, par. 79, amb remissió a *Campbell i Fell c. Regne Unit*, del 28 de juny de 1984, par. 143.
- 40- Sentència *Morris c. Regne Unit*, del 26 de febrer de 2002, par. 100 a 102.
- 41- Sentència *Kudla c. Polònia*, del 26 d'octubre de 2000, par. 168.
- 42- Apartat 3 de l'article 75 del Reglament del Tribunal. Vegeu el punt pertinent del dispositiu de les sentències.
- 43- Article 75 del Reglament del Tribunal, amb remissió al 60.
- 44- En l'afer *Pla i Puncernau c. Andorra*, ho va demanar el Govern andorrà. Vegeu els par. 71 i 72 de la sentència.
- 45- Referides a la satisfacció equitable, vegeu sentències *Zubani c. Itàlia*, del 16 de juny de 1999, i *Buzatu c. Romania*, del 27 de gener de 2005.
- 46- Vegeu segona sentència *Broniowski c. Polònia* (arranjament amistós), del 28 de setembre de 2005.
- 47- En el dit afer *Broniowski*, després de la segona sentència relativa a l'aplicació de l'article 41, la qüestió va quedar sota el control del Comitè de Ministres.
- 48- Adoptat el 10 de gener de 2001 en la sessió 736 dels delegats dels ministres.

- 49- Les resolucions del Comitè de Ministres són publicades periòdicament a la pàgina web del Consell d'Europa (vegeu *Contrôle de l'exécution des arrêts et décisions en vertu de la Convention*).
- 50- Supòsits d'afers amb importants connotacions polítiques o bé amb indemnitzacions de quantia important, que han comportat nombrosos requeriments del Comitè de Ministres, l'execució dels quals ha costat uns quants anys.
- 51- Considerant que a vegades s'imposen esmenes o reformes legislatives o reglamentàries que necessiten terminis relativament llargs. D'altra banda, darrerament es constaten certs retards per part d'alguns governs, sense excusa vàlida, en els pagaments de les satisfaccions equitables.
- 52- Comitè de Ministres R (2000) 2, del 19 de gener de 2000.
- 53- Comitè de Ministres R (2002) 13, del 18 de desembre de 2002.
- 54- Comitè de Ministres R (2004) 4, del 12 de maig de 2004.
- 55- Comitè de Ministres R (2004) 5, del 12 de maig de 2004.
- 56- Comitè de Ministres R (2004) 6, del 12 de maig de 2004.
- 57- Comitè de Ministres R (2002) 59, del 18 de desembre de 2002.
- 58- En la resolució interina adoptada el 26 de juny de 2001, el Comitè de Ministres, per bé que no va citar l'article 8 de l'Estatut, digué que "[...] es declara resolt a assegurar, per tots els mitjans dels quals disposa l'organització, el respecte de les obligacions de Turquia en virtut d'aquesta sentència".